

Heidenstams "Sverige ..." – En analys av Thomas Gör

(Artikeln har tidigare varit publicerad i "Det goda samhället". Författaren har gett sitt samtycke till återpublicering på Heidenstamsällskapets hemsida.)

Denna dikt av Verner von Heidenstam är en av de mest kända, inte minst genom Stenhammars tonsättning. Den publicerades första gången 1899 i Svenska Dagbladet, därefter i samlingen "Ett folk" 1902 och slutligen i "Nya dikter 1915.

—

Sverige, Sverige, Sverige, fosterland,
vår längtans bygd, vårt hem på jorden!
Nu spela skällorna, där härar lysts av brand,
och dåd blev saga, men med hand vid hand
svär än ditt folk som förr de gamla trohetsorden.

Fall, julesnö, och susa, djupa mo!
Brinn, österstjärna, genom junikvällen!
Sverige, moder! Bliv vår strid, vår ro,
du land, där våra barn en gång få bo
och våra fäder sova under kyrkohällen.

Ändå är det så sällan den blir föremål för en genomblick – vad är det Heidenstam säger?
Och säger det han säger oss något idag?

Språkligt är Heidenstams dikt mästertlig, den är ett nöje att läsa om och om igen, men jag saknar tillräckligt med litteraturvetenskaplig bildning, främst i lyrikteori, för att förklara hur han åstadkommer det han åstadkommer metriskt.

Däremot tänkte jag ge mig på en samhällelig och politisk analys av vad det är han säger i den.

*Sverige, Sverige, Sverige, fosterland,
vår längtans bygd, vårt hem på jorden!*

Inledningsraden är patriotisk (alltså inte nationalistisk – distinktionen är här att det är landet, patria, inte folket, demos/ethnos, som dikten handlar om). Det är alltså kärleken till fosterlandet, fäderneslandet, moderlandet (som det heter på andra språk), "moder Svea" som hyllningen riktar sig till. Fosterland ger dessutom associationerna till det land som fostrar en, inte nödvändigtvis det land där man fötts.

Detta land är vårt hem på jorden, det är där vi har vår hemvist och det är också den bygd vi längtar till. Sverige är alltså inte bara en idé (ett "fosterland") – idén om hemlandet, ett

ursprungligt, verkligt, inbillat, förlorat eller kommande territorium är annars en viktig del av den nationella identiteten och nationalismen. (Som att "Tyskland" fanns som idé, innan Tyskland fanns som stat [eller flera tyska stater]). Sverige är här också en konkret plats, hemmet på jorden, bygden.

*Nu spela skällorna, där härar lysts av brand,
och dåd blev saga, men med hand vid hand
svär än ditt folk som förr de gamla trohetsorden.*

Här tar Heidenstam oss förfaret på en resa i nuet, historien och framtiden, som ändå återknyts till historien. Det råder fred i Sverige, ty skällorna spelar (alltså de bjällror som man hänger på nötkreatur, [på vissa ställen på nätet står det felaktigt "källor" som spelar vore märkligt i denna kontext]).

Det ger associationen till kulturbygd, frid och lugn. Det är det landskap som Heidenstam växte upp i Närke och det landskap han skulle adoptera, Östergötland.

Men det har inte alltid varit så. Förr har härar härjat, och gårdar, städer och kyrkor brunnit. Men det var så länge sedan att nu har dessa dåd blivit saga. Likväl har Sveriges folk inte glömt sina gamla trohetsord.

Notera här att det är landets folk Heidenstam talar om, utan att benämna dem vid nationalitet. Vi kan givetvis förstå att det är svenskar i nationell och etnisk bemärkelse som är Sveriges folk vid denna tid, men valet att tala om "landets folk" är förmodligen ändå avsiktligt. Det är trots allt Karl-Otto Bonnier som är hans förläggare, och Heidenstam kan givetvis inte ha varit omedveten om familjen Bonniers judiska ursprung och att Sveriges folk inte nödvändigtvis alla var etniska svenskar. (Medborgarskapstanken återfinns ju tydligt hos Heidenstam – t ex i dikten Medborgarsång om rösträtten: "Det är skam, det är fläck på Sveriges banér / att medborgarrätt heter pengar.")

Var kommer då framtiden in? Jo, i just svärandet av de gamla trohetsorden. Ty varför skulle man i fredstid svära de gamla trohetsorden om man inte också hade en vilja att ta spjärn mot vad framtiden kunde bära i sitt sköte?

Sedan gör Heidenstam ännu en resa – på två rader täcker han sex månader och tre årstider.

*Fall, julesnö, och susa, djupa mo!
Brinn, österstjärna, genom junikvällen!*

Detta är fantastiskt skickligt. Snön faller till julen, den djupa mon susar under vårvindarna och österstjärnan brinner genom junikvällen. Juni-natten är så ljus att få stjärnor brukar synas. I sydost dominerar den så kallade Sommartriangeln som består av Vega i Lyran, Deneb i Svanen och Altair i Örnen. Kanske var det dem Heidenstam såg. Sannolikt var det bara ett bildligt återgivande. Och i österstjärnan finns istället en återanknytning till julen. ("Vi hava nämligen sett hans stjärna i östern..." som den äldre bibelöversättningen, 1917, lyder.)

Dikten avslutas åter med de tre teman som har präglat den – Sverige som fosterland, som är vårt i såväl nöd som i lust – ett land som är värt att strida för och som därför också är vår ro. Sedan kommer åter en bild av nutid, framtid och historia. Våra (nutid), barn en gång ska bo (framtid – det är samma idé som att vi har skyldighet att ta hand om vårt land för våra barns framtid) och dåtid (där våra fäder sover).

*Sverige, moder! Bliv vår strid, vår ro,
du land, där våra barn en gång få bo
och våra fäder sova under kyrkohällen.*

Vad kan då Heidenstams dikt säga oss idag?

Några punkter:

a) Den är inkluderande – den talar om landet och kärleken till bygden och om landets folk

b) Den säger att landet är vårt såväl i fred som i ofall.

c) Den omfamnar nuet, framtiden och historien samtidigt. På så sätt är den kunnig om vad som utgör historia, nutid och kontinuitet. Det finns en parallell till ett av den spanske filosofen George Santayanas (1863 – 1952) mest kända aforismer:

”Progress, far from consisting in change, depends on retentiveness. When change is absolute there remains no being to improve and no direction is set for possible improvement: and when experience is not retained, as among savages, infancy is perpetual. *Those who cannot remember the past are condemned to repeat it.*”
Framstegets viktigaste element är inte förändring således, utan bevarande. När förändringen är fullständig, finns det inget att förbättra och det finns ingen förändringsriktning. Då får man börja om. Ty de som inte kan erinra sig det förgångna, är dömda att repetera det.

Det är också Heidenstams budskap.

d) Fäderna under kyrkohällen då? Måste folket vara kristet? Inte nödvändigtvis, men Heidenstams dikt skrevs i ett skede där antalet icke-kristna i Sverige (då främst den judiska minoriteten) inte omfattade mer än ett par tusen personer.

Det viktiga är kontinuiteten och hemhörigheten.

I Sverige.